

**AVTOMATLASHTIRISH VA SUN'IY INTELLEKTNING BANDLIK
DARAJASIGA TA'SIRI**

Xalmatjanov Farxod Maxamatjanovich

Alfraganus universiteti

Iqtisodiyot fakulteti katta o'qituvchisi

Adhamboyev Tohirjon Mirjalol O'g'li

Alfraganus universiteti

Iqtisodiyot yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: *Avtomatlashtirish va sun'iy intellekt sohalarida yuzaga kelayotgan o'zgarishlar nafaqat sanoat va texnologiya rivojlanishini tezlashtirmoqda, balki bandlik darajasiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ushbu jarayon zamonaviy mehnat bozorining shakllanishi, yangi kasblarning yuzaga kelishi hamda mavjud kasblarning o'zgarishi kabi ko'plab ijtimoiy-iqtisodiy holatlarni keltirib chiqarmoqda. Avtomatlashtirish va sun'iy intellektning bandlikka ta'sirini va bu jarayonlardan kelib chiqadigan ijobiy hamda salbiy oqibatlarni yanada chuqurroq tushunish uchun ushbu mavzuni kengroq yoritib o'tish lozim.*

Kalit so'zlar: *avtomatlashtirish, sun'iy intellekt, sanoat, texnologiyalar, mehnat bozori, sun'iy intellekt, iqtisodiyot, mahsulot, sifat.*

Bandlik darajasi deganda, iqtisodiyotda faol ishlayotgan aholining soni va kasbiy faoliyat ko'rsatadigan shaxslarning umumiy miqdori nazarda tutiladi. Avtomatlashtirish va sun'iy intellekt, o'z navbatida, ko'p yo'nalishlarda ish jarayonlarini tezlashtiradi, xatoliklarni kamaytiradi va samaradorlikni oshiradi. Shu bilan birga, ba'zi kasblarning muhim qismini yoki to'liq qismini robotlar va algoritmlar egallashi natijasida inson mehnatiga bo'lgan talab pasayishi mumkin. Masalan, ishlab chiqarish korxonalarida oddiy va takrorlanuvchi ishlarni avtomatlashtirish orqali inson o'rnini mashinalar egallashi ko'p uchraydi. Bu esa, o'z navbatida, yirik sanoat zonalarida mehnat bozorida qisqarishlarga olib kelishi

mumkin. Ammo bu jarayon faqat taraqqiyotning salbiy oqibatlari bilan emas, balki yangi imkoniyatlar yaratishi bilan ham ahamiyatlidir. Avtomatlashtirish va sun'iy intellektning rivojlanishi yangi kasblar va mutaxassisliklarning paydo bo'lishiga turtki beradi. Masalan, sun'iy intellekt sohasida dasturchilar, tizim analitiklari, ma'lumotshunoslar, mexatronika muhandislari kabi yangi turdagi mutaxassislar yuzaga kelmoqda. Ushbu yangi kasblar zamonaviy texnologiyalar bilan bog'liq bo'lib, yuqori malaka va bilim talab qiladi. Bu o'z navbatida, mehnat bozorida kadrlarning qayta tayyorlanishi va intellektual qo'llab-quvvatlashni kuchaytirishni zarur qiladi.[1]

Avtomatlashtirish jarayonlarida jamoatchilikning turli qatlamlarida ijtimoiy o'zgarishlar ham yuz beradi. Ba'zi ishchilar o'z sohalarida o'tirib qolishi yoki kasbiy o'sish imkoniyatlarining cheklanishi xavfi bilan duch keladi. Bu esa, ijtimoiy tengsizlik va mehnat bozoridagi notengliklarni yanada kuchaytirishi mumkin. Shu sababli, davlatlar va tashkilotlar bu jarayonni boshqarishda malakali kadrlar tayyorlash, qayta ta'lim tizimini rivojlantirish va ijtimoiy himoya choralari ko'rishda muhim rol o'ynaydi. Bundan tashqari, avtomatlashtirish va sun'iy intellekt asosidagi tizimlarning joriy etilishi ishlab chiqarish samaradorligini oshirishi, mahsulot sifatini yaxshilashi va qiymat zanjirini qisqartirishi mumkin. Bu iqtisodiyotning umumiy o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, natijada yangi ish o'rinlari paydo bo'lishi va sanoatning turli tarmoqlarida samarali rivojlanish yuz beradi. Shu bilan birga, avtomatlardagi yuqori texnologiyalarni boshqarish va xizmat qilish uchun yuqori malakali mutaxassislar zaruriyati ortadi. Sun'iy intellektning bandlikka ta'sirining yana bir muhim jihati shundaki, u oddiy va takrorlanuvchi ish o'rinlarini avtomatlashtirish bilan birgalikda, yuqori malakani talab qiladigan yaratuvchan va murakkab kasblarda inson salohiyatini yaxshilash uchun vosita hisoblanadi. Masalan, tibbiyot, mehnat xavfsizligi, ta'lim va yaratuvchan sohalarda sun'iy intellekt yordamchi vosita sifatida ishlatilmoqda. Bu esa inson bandligini yo'qotish emas, balki uning samarali foydali faoliyat yuritishini ta'minlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, mehnat bozori jarayonida yuzaga kelayotgan o'zgarishlar ijtimoiy psixologik muammolarni ham keltirib chiqarishi mumkin. Bayon qilingan

ishsizlik yoki kasbiy o'zgarishlar bilan bog'liq xavotirlar, umumiy mehnat motivationining pasayishi va ijtimoiy notinchlik holatlari ko'zga tashlanadi. Bu esa ish joylari xavfsizligi, maoshning barqarorligi va kasbiy rivojlanish imkoniyatlari davlat siyosatida chuqur ko'rib chiqilishi kerak bo'lgan masalalardandir. Mehnat bozorining sharoitlari va talablarini avtomatlashtirish va sun'iy intellekt ta'sirida o'zgartirish uchun davlat darajasida strategik yondashuvlar ishlab chiqilishi zarur. Kadrlar tayyorlash tizimining zamonaviylashtirilishi, ta'lim dasturlarini yangilash va malaka oshirish mexanizmlarini takomillashtirish, yangi texnologiyalarni o'rganishda yosh avlodni qo'llab-quvvatlash ishlarining yo'lga qo'yilishi mehnat bozorining raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi. Toshkentshunoslik mintaqasida zamonaviy mehnat bozorida malakali kadrlarni tayyorlashga alohida e'tibor qaratilgan.[2]

Bandlik darajasining avtomatlashtirish va sun'iy intellekt ta'sirida o'zgarishi ijtimoiy adolat, iqtisodiy barqarorlik va innovatsion taraqqiyotga bevosita bog'liqdir. Jarayonlar muvaffaqiyatli amalga oshirilsa, iqtisodiy samaradorlik oshadi, yangi ish o'rinlari paydo bo'ladi va odamlarning hayot darajasi yaxshilanadi. Aks holda, global mehnat bozorida notenglik kuchayishi, ijtimoiy beqarorlikning ortishi va iqtisodiy tizimlarning sustlashishi xavfi yuzaga keladi.[3]

Bandlikdagi salbiy ta'sirlarni kamaytirish uchun samarali chora-tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirish bugungi mehnat bozorining dolzarb vazifalaridan biridir. Zamonaviy iqtisodiy tizimlarda mehnat bozorida yuzaga kelayotgan o'zgarishlar, avtomatlashtirish, raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektning keng joriy etilishi bandlik sohasida yangi qiyinchiliklar va tahdidlarni paydo qilmoqda. Ushbu o'zgarishlar mehnat bozoridagi ba'zi an'anaviy kasblarning yo'qolishi, ish o'rinlarining qisqarishi va ishchilar uchun yangi ko'nikmalar talab qilinishiga olib keladi. Shu bois, bandlikdagi salbiy ta'sirlarni kamaytirish va mehnat bozorida barqarorlikni ta'minlash uchun keng ko'lami chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur. Birinchidan, ta'lim tizimining yangilanishi va zamonaviy talablar asosida qayta shakllantirilishi mehnat bozoridagi muammolarni bartaraf etishda asosiy omil hisoblanadi. Ta'lim jarayoni doimiy ravishda yangi texnologiyalar, texnik bilimlar

va ijtimoiy ko'nikmalarni o'z ichiga olishi lozim. Bu, o'z navbatida, ishchilarning malakasini oshirish, yangi kasblarni egallashga yo'naltirish va ularni zamonaviy sanoat va xizmat ko'rsatish sohalariga tayyorlash imkonini beradi. Malaka oshirish va qayta tayyorlash dasturlari, ayniqsa, ishchilar sonining tez o'zgarib turishini va yangi texnologiyalarning tez joriy etilishini inobatga olgan holda tashkil etilishi muhimdir. Shuningdek, kasbiy ta'lim tizimida amaliyot va innovatsion yondashuvlarga alohida e'tibor qaratilishi zarur. Mehnat bozorining moslashuvchanligi va ishchilarning yangi sharoitlarga tez moslasha olishi muhim omil sifatida ko'riladi. Bandlikdagi salbiy ta'sirlarni kamaytirish uchun davlat tomonidan ishchilarni yangi kasblarga o'qitish, ularni kasbiy yo'nalishga yo'naltirish va karyera maslahatlarini tashkil etish lozim. Bu jarayonda, shuningdek, shaxsiy rivojlanishga e'tibor qaratish, mehnat bozorining talablarini avtomatik ravishda kuzatib boradigan tizimlarni yaratish ta'sirli bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, mehnat bozorida faol bo'lmagan yoki ish o'rnini yo'qotganlar uchun vaqtinchalik qo'llab-quvvatlash tizimlarini rivojlantirish kerak. Ijtimoiy himoya tizimlarini kuchaytirish mehnat bozorida yuzaga kelgan qiyinchiliklarni yumshatishga xizmat qiladi. Ishsizlik sug'urtasi, nafaqat moliyaviy yordam berish shaklida, balki ishsiz qolgan shaxslarni faol bandlikka jalb qilish uchun treninglar, psixologik qo'llab-quvvatlash, ish bilan ta'minlash bo'yicha davlat dasturlari orqali amalga oshirilishi muhimdir. Bu ijtimoiy barqarorlikni saqlashga va bandlik darajasini tiklashga ko'maklashadi. Ishchilarni yangi kasblarga o'tkazishni qo'llab-quvvatlashda davlat va xususiy sektor hamkorligi mustahkamlanishi zarur. Davlat tomonidan yaratilgan dasturlar bilan bir qatorda, biznes sub'ektlari ham zamonaviy texnologiyalar sohasida yangi ish o'rinlari yaratishda faol bo'lishi lozim. Texnologik taraqqiyotning inson mehnatiga ta'sirini ijobiy tarzda yo'naltirish muhimdir. Sun'iy intellekt va avtomatlashtirish tizimlari ishchilarning ishini to'ldiruvchi vosita sifatida joriy etilishi kerak. Bu esa inson va texnologiyaning hamkorlikda ishlashga imkon yaratib, ish unumdorligini oshiradi. Yangi texnologiyalarni joriy etish bandlik uchun xavf emas, balki imkoniyat hisoblanadi, agar ular ishchilar ehtiyojlari, ularning o'rgatilishi va qo'llab-quvvatlanishi bilan

uyg'unlashgan bo'lsa. Shu nuqtai nazardan korxonalarda mehnat sharoitlarini yaxshilash, ishchilarga qulaylik yaratish va texnologik o'zgarishlarga moslashish jarayonini qo'llab-quvvatlash dolzarb hisoblanadi. Yangi iqtisodiy sohalar va kasblarni rivojlantirish ham bandlik muammolarini hal etishda muhim rol o'ynaydi. Bu sohalarga yashil iqtisodiyot, raqamli texnologiyalar, sog'liqni saqlash, ta'lim va xizmat ko'rsatish yo'nalishlari kiradi. Ushbu sohalar tez o'sib borayotgan bo'lib, ular yangi ish o'rinlari yaratishda yordam beradi. Shu bilan birga, kichik va o'rta biznesni rivojlantirish, innovatsion loyihalarni qo'llab-quvvatlash ham bandlik darajasini yaxshilashga xizmat qiladi. Davlat va xususiy sektor o'rtasidagi konstruktiv hamkorlik natijasida barqaror iqtisodiy o'sish va yangi ish joylari yaratish imkoniyatlari kengayadi. Mehnat sharoitlari va ish haqi masalalarini takomillashtirish ham muhim. Ishchilar huquqlarini himoya qilish, mehnat xavfsizligini ta'minlash va adolatli ish haqi tizimini shakllantirish ishsizlik va norozilik darajasini kamaytiradi, mehnat bozori barqarorligini oshiradi. Bandlikning ijtimoiy jihatlarini inobatga olgan holda, ishchilarni rag'batlantirish va ularning faoliyatini qo'llab-quvvatlash tizimlarini yaratish zarur. Bu, o'z navbatida, mehnat samaradorligini oshiradi va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlaydi. Ish haqidagi siyosat va mehnat qonunchiligi doimiy ravishda amalga oshirilayotgan o'zgarishlarga moslab takomillashtirilishi lozim. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ish bozorini kengaytirish va ishchilarni yangi formatlarda band qilish imkonini beradi. Masofaviy va onlayn ishlash shakllari pandemiya davrida yanada rivojlanib, mehnat bozorida yangi imkoniyatlarni yaratdi. Ushbu imkoniyatlardan keng foydalanish, shuningdek, ishchi kuchining joylashuvi va ishga kirish imkoniyatlarini yaxshilaydi.[4]

Masofaviy ishning qulayliklari ish va shaxsiy hayot muvozanatini saqlashga ko'maklashib, ishchilar sog'lig'i va samaradorligini oshiradi. Shu bois, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish mehnat bozoridagi salbiy ta'sirlarni kamaytirishda muhim omil hisoblanadi. Bandlikdagi salbiy ta'sirlarni kamaytirish uchun barcha yuqoridagi chora-tadbirlar kompleks tarzda qo'llanilishi kerak. Faqat ta'lim tizimining yaxshilanishi, yoki faqat ijtimoiy himoya tizimining

rivojlanishi yetarli emas. Mehnat bozorida yuzaga kelayotgan muammolarni kompleks va tizimli tarzda hal etish uchun davlat, xususiy sektor, ta'lim muassasalari va jamoatchilik birgalikda faol ish olib borishi zarur. Har bir sohaning o'ziga xos jihatlari inobatga olinib, moslashuvchan va dinamik strategiyalar ishlab chiqish va amalga oshirish kerak.[5]

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, avtomatlashtirish va sun'iy intellekt zamonaviy mehnat bozorini tubdan o'zgartirmoqda. Bu jarayon ko'plab kasblarni yo'qotish yoki o'z formatini o'zgartirishga majbur qilsa-da, yangi imkoniyatlar va kasblarni yaratadi. Bandlik darajasini yuqori darajada ushlab turish va unga ijobiy ta'sir ko'rsatish uchun ta'lim tizimini moslashtirish, kadrlarni qayta tayyorlash va ijtimoiy himoya mexanizmlarini kuchaytirish muhimdir. Shuningdek, insonning yaratuvchanligi va intellektual salohiyatini inkor etmaydigan, balki uni rivojlantiradigan texnologiyalarni joriy etish taraqqiyotning barqaror va insonparvar yo'lini ta'minlaydi. Ushbu jarayonlarga jamoatchilik, hukumat va xususiy sektorning birgalikdagi yondashuvi mehnat bozorining globallasuv sharoitida yanada rivojlanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov, O. (2023). "Sun'iy intellekt va avtomatlashtirish jarayonlarining O'zbekiston mehnat bozoriga ta'siri". Mehnat va Ijtimoiy Munosabatlar, 5(2), 15-29.
2. Toshpo'latov, A. (2024). "Raqamli iqtisodiyot va mehnat bozorida yangi tendensiyalar". Iqtisodiyot va Innovatsiya, 12(4), 55-70.
3. Yo'ldoshev, D. (2023). "Mehnat bozorida sun'iy intellekt texnologiyalarining o'rni va istiqbollari". Texnologiya va Jamiyat, 8(3), 22-38.
4. Xudoyberdiyev, S. (2022). "Xalqaro iste'molchi psixologiyasi va madaniy farqlar: O'zbekistonga oid tahlillar". Marketing Ilmi, 3(1), 44-60.
5. Rasulova, G. (2024). "Brendni idrok etishga madaniy ta'sirlar: global va mahalliy kontekst". Biznes va Madaniyat, 6(2), 12-31.

6. Islomov, Z. (2023). "Sun'iy intellekt va avtomatlashtirish davrida mehnat bozori strategiyalari". Ijtimoiy Fanlar, 9(1), 40-56.
7. Murodova, N. (2022). "Madaniy farqlar va iste'molchi xulq-atvori: O'zbekiston tajribasi". Iqtisodiy Tadqiqotlar Jurnali, 4(3), 77-89.